

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кафедра екологічного права

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

«International and EU environmental law /

Міжнародне та європейське право навколишнього середовища»

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) рівень

Ступінь вищої освіти – магістр

Галузь знань – 08 «Право»

Спеціальність – 081 «Право»

Статус навчальної дисципліни – за вибором студента

Рік набору – 2021

Харків 2021

Робоча програма навчальної дисципліни «International and EU environmental law / Міжнародне та європейське право навколишнього середовища» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право». Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2021. 30 с.

Розробник:

Копиця Євгенія Миколаївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка

Затверджено на засіданні кафедри екологічного права
(протокол № 13 від 18 травня 2021 р.)

Оновлену редакцію (зі змінами та доповненнями) затверджено на засіданні
кафедри екологічного права
(протокол № 13 від 15 червня 2022 р.)

Завідувач кафедри – Суєтнов Євгеній Павлович,
кандидат юридичних наук, доцент

Зміст

1. Опис навчальної дисципліни.....	4
2. Очікувані результати навчання.....	5
3. Зміст програми навчальної дисципліни.....	9
4. Обсяг і структура навчальної дисципліни.....	13
4.1. Для здобувачів вищої освіти денної форми навчання.....	13
4.2. Для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання.....	15
5. Форми педагогічного контролю та засоби оцінювання результатів навчання.....	17
6. Критерії оцінювання результатів навчання	18
7. Педагогічний контроль для здобувачів вищої освіти денної/заочної форми навчання.....	20
8. Навчально-методичне та інформаційне забезпечення навчальної дисципліни.....	20

1. Опис навчальної дисципліни

Робоча програма навчальної дисципліни «International and EU environmental law / Міжнародне та європейське право навколишнього середовища» розроблена відповідно до освітньо-професійної програми «Право» другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право».

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень освіти	Дидактична структура навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4,0	Галузь знань – 08 «Право»	За вибором студента	За вибором студента
Кількість модулів – 3		Рік підготовки: 2022	Рік підготовки: 2022
Загальна кількість годин – 120	Спеціальність – 081 «Право»	Семестр	Семестр
		2	2
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2–4, самостійної роботи студента – 6–8.	Рівень освіти – другий (магістерський)	Лекції	Лекції
		20 год.	6 год.
		Практичні / семінарські заняття	Практичні / семінарські заняття
		20 год.	4 год.
		Самостійна робота	Самостійна робота
		80 год.	110 год.
		Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань (диференційований залік)	Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань (диференційований залік)

Мета навчальної дисципліни – підвищення загального рівня правової культури здобувачів вищої освіти; формування у майбутніх юристів світоглядних установок, орієнтованих на верховенство права; формування знань, вироблення основних умінь і навичок, а також формування професійних компетенцій у галузі міжнародного та європейського права навколишнього середовища.

Завдання:

- формування необхідних сучасному юристу комплексу юридичних компетенцій;
- формування системи теоретичних знань про галузь – міжнародного та європейського права навколишнього середовища, комплексних знань про особливості механізму правового регулювання охорони довкілля, основних понять цієї галузі, особливостей її суб'єктів, процесу створення її норм, проблемних питань правового регулювання охорони довкілля у міжнародному праві та праві ЄС, знань відповідності вітчизняного законодавства нормам міжнародного права та права ЄС;
- розвиток навичок і вмінь здійснювати аналіз міжнародних договорів та законодавства ЄС у галузі охорони довкілля, і тлумачення їх норм;
- вироблення вільного володіння поняттями і категоріями міжнародного та європейського права навколишнього середовища;
- удосконалення вміння пошуку, обробки наукової та нормативної інформації;
- аналіз і правове вирішення конкретних практичних ситуацій на основі правових норм.

Пререквізити: «Міжнародне право», «Право Європейського Союзу», «Екологічне право».

Кореквізити: «International law of treaties / Право міжнародних договорів», «Advanced studies on EU law / Поглиблені дослідження права Європейського Союзу».

2. Очікувані результати навчання

У результаті засвоєння навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен демонструвати такі результати навчання:

РН-1.	Демонструвати знання основних положень правового забезпечення охорони навколишнього середовища в міжнародному праві та праві ЄС; понять і категорій міжнародного та європейського права навколишнього середовища та демонструвати їх компетентне застосування.
РН-2.	Демонструвати знання та розуміння особливостей правової охорони довкілля ЄС.
РН-3.	Аналізувати і правильно тлумачити зміст міжнародно-правових актів,

	нормативно-правових актів ЄС та норм вітчизняного законодавства з питань охорони навколишнього середовища і їх застосовувати, визначати їх співвідношення.
РН-4.	Здійснювати критичний і системний аналіз правових явищ та процесів у сфері охорони довкілля.
РН-5.	Демонструвати знання та розуміння правового забезпечення та захисту прав людини і громадянина на безпечно для життя та здоров'я довкілля на міжнародному, європейському та національному рівнях.
РН-6.	Демонструвати вміння пошуку професійної інформації в сфері міжнародного та європейського права навколишнього середовища й використовувати інформаційні технології і бази даних для професійної діяльності.
РН-7.	Професійно і грамотно тлумачити, а також застосовувати існуючі міжнародно-правові норми та норми права ЄС відносно конкретних практичних ситуацій.
РН-8.	Виявляти проблеми та прогалини у правовому регулюванні міжнародно-правової охорони довкілля і пропонувати способи їх вирішення з використанням наявних теоретичних і прикладних знань.
РН-9.	Застосовувати набуті знання в процесі практичної діяльності, пропонувати аргументоване вирішення актуальних проблем охорони та захисту навколишнього середовища на світовому, європейському та національному рівні.
РН-10.	Формулювати власні пропозиції щодо використання позитивного міжнародного та європейського досвіду щодо правового регулювання охорони навколишнього природного середовища в Україні.
РН-11.	Здійснювати наукові дослідження з актуальних питань міжнародного та європейського права навколишнього середовища, формулювати новизну таких досліджень, публікувати їх результати в наукових фахових виданнях, а також захищати власні розробки на відповідному рівні.
РН-12.	Пропонувати шляхи удосконалення міжнародно-правових актів та законодавства Європейського Союзу для забезпечення сталого розвитку, сприятливого навколишнього середовища та реалізації екологічних прав людини.

Викладання навчальної дисципліни забезпечує формування у здобувача вищої освіти загальних і спеціальних компетентностей та досягнення результатів навчання, визначених стандартом вищої освіти відповідної спеціальності та освітньо-професійною програмою «Право», а саме:

Загальних компетентностей:

- ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК 2. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.
- ЗК 3. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК 4. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.
- ЗК 5. Здатність спілкуватися іноземною мовою у професійній сфері як

усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК 7. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 9. Здатність працювати в міжнародному середовищі.

ЗК 1.3. Здатність формулювати особисту думку та доказово її представляти.

Спеціальних компетентностей:

СК2. Здатність аналізувати та оцінювати вплив правової системи Європейського Союзу на правову систему України.

СК3. Здатність аналізувати та оцінювати вплив Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування в Україні.

СК4. Здатність оцінювати взаємодію міжнародного права та міжнародних правових систем з правовою системою України.

СК5. Здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи у правотворчості та в процесі застосування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції.

СК6. Здатність обґрунтовувати та мотивувати правові рішення, давати розгорнуту юридичну аргументацію.

СК9. Здатність застосовувати міждисциплінарний підхід в оцінці правових явищ та правозастосовній діяльності.

СК10. Здатність ухвалювати рішення у ситуаціях, що вимагають системного, логічного та функціонального тлумачення норм права, а також розуміння особливостей практики їх застосування.

СК13. Здатність доносити до фахівців і нефахівців у сфері права інформацію, ідеї, зміст проблем та характер оптимальних рішень з належною аргументацією.

СК1.2. Здатність демонструвати знання й розуміння правових систем в умовах глобалізації.

Програмних результатів навчання:

ПРН 1. Оцінювати природу та характер суспільних процесів і явищ, і виявляти розуміння меж та механізмів їх правового регулювання.

ПРН 2. Співвідносити сучасну систему цивілізаційних цінностей з правовими цінностями, принципами та професійними етичними стандартами.

ПРН 3. Проводити збір, інтегрований аналіз та узагальнення матеріалів з різних джерел, включаючи наукову та професійну літературу, бази даних, цифрові, статистичні, тестові та інші, та перевіряти їх на достовірність, використовуючи сучасні методи дослідження.

ПРН 4. Здійснювати презентацію свого дослідження з правової теми, застосовуючи першоджерела та прийоми правової інтерпретації складних комплексних проблем, що постають з цього дослідження, аргументувати висновки.

ПРН 5. Вільно спілкуватися правничою іноземною мовою (однією з офіційних мов Ради Європи) усно і письмово.

ПРН 6. Обґрунтовано формулювати свою правову позицію, вміти опонувати, оцінювати докази та наводити переконливі аргументи.

ПРН 7. Дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати і обґрунтовувати варіанти їх розв'язання

ПРН 8. Оцінювати достовірність інформації та надійність джерел, ефективно опрацьовувати та використовувати інформацію для проведення наукових досліджень та практичної діяльності.

ПРН 10. Аналізувати взаємодію міжнародного права та міжнародно-правових систем з правовою системою України на основі усвідомлення основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування права.

ПРН 11. Використовувати передові знання і методики у процесі правотворення та правозастосування інститутів публічного та приватного права і кримінальної юстиції.

ПРН 14. Обґрунтовувати правову позицію на різних стадіях

правозастосування.

ПРН 1.2. Демонструвати знання й розуміння проблематики глобалізації в контексті розвитку сучасних правових систем.

ПРН 1.3. Аналізувати механізми публічно-правового і приватно-правового регулювання в юридичній практиці.

3. Зміст програми навчальної дисципліни

Модуль 1. Основоположні засади міжнародного та європейського права навколишнього середовища.

Поняття, цілі, принципи міжнародного права навколишнього середовища. Поняття, цілі та принципи міжнародного права навколишнього середовища. Концепція (принцип) сталого розвитку в міжнародному праві навколишнього середовища. Принцип екосистемного підходу: поняття, зміст та роль у забезпеченні сталого управління охороною довкілля. Принцип «забруднювач платить» у міжнародному праві навколишнього середовища. Джерела міжнародного права навколишнього середовища. Стокгольмська конференція ООН з проблем навколишнього середовища, оточуючого людину, 1972 р.: основні положення, цілі та роль у розвитку міжнародної охорони навколишнього середовища. Стокгольмська декларація з навколишнього середовища 1972 р.: основні положення, правові наслідки. Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку Ріо-де-Жанейро 1992 р.: цілі, основні положення та роль у розвитку міжнародного права навколишнього середовища. «Порядок денний на XXI століття (Agenda 21)» – Програма дій ООН в інтересах досягнення сталого розвитку. Особливості міжнародно-правової відповідальності за порушення вимог щодо охорони довкілля. Тенденції та перспективи розвитку міжнародного права навколишнього середовища.

Поняття, цілі та принципи європейського права навколишнього середовища. Концепція сталого розвитку як основна мета ЄС у сфері

забезпечення охорони навколишнього середовища. Окремі аспекти принципу «забруднювач платить» в європейському праві навколишнього середовища. Стокгольмська конференція ООН з проблем навколишнього середовища, оточуючого людину 1972 р.: основні положення, цілі та роль у розвитку європейського права навколишнього середовища. Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку Ріо-де-Жанейро 1992 р.: цілі, основні положення та роль у розвитку європейського права навколишнього середовища. Екологічна політика ЄС: загальний опис, цілі, особливі аспекти. Історичний розвиток екологічної політики ЄС. Загальна характеристика Програм дій з навколишнього середовища. Основні цілі та тематичні пріоритети Восьмої Програми дій з навколишнього середовища.

Екологічні права людини у міжнародному та європейському праві навколишнього середовища. Поняття та класифікація екологічних прав людини. Орґузька конвенція: науково-правова характеристика. Право на екологічну інформацію: міжнародний та національний аспекти. Міжнародно-правовий механізм захисту екологічних прав людини. Захист екологічних прав у ЄСПЛ.

Модуль 2. Правове регулювання охорони окремих природних ресурсів та комплексів за міжнародним правом та правом ЄС.

Міжнародно-правова охорона атмосферного повітря. Особливості охорони атмосферного повітря за законодавством ЄС. Основні положення міжнародно-правової охорони атмосферного повітря: поняття, предмет, суб'єкти. Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 р. Охорона атмосферного повітря в ЄС: основні напрямки правового регулювання. Директива 2008/50/ЕС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи. Правове регулювання транскордонного забруднення повітря в ЄС. Моніторинг, оцінка якості повітря та обмін інформацією як елементи правового захисту якості повітря в ЄС. Особливості захист від забруднення атмосферного повітря автотранспортом відповідно до

законодавства ЄС. Регулювання виробництва «екологічних» автомобілів в ЄС. Введення в експлуатацію електричних транспортних засобів.

Правове регулювання у галузі попередження зміни клімату в міжнародному та європейському праві навколишнього середовища. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату 1992 р. Віденська конвенція про охорону озонного шару 1985 р. Монреальський протокол про речовини, що руйнують озонний шар 1987 р. Стратегія ЄС зі зміни клімату: загальна характеристика, принципи, структура. Правове регулювання торгівлі квотами в рамках ЄС. Конференція ООН з питань зміни клімату (COP 21) 2015 р. Паризька угода 2015 р.: основні положення, цілі і ключові елементи. Програма дій ЄС в рамках Конференції ООН з питань зміни клімату 2015 р. Основні кліматичні та енергетичні цілі ЄС відповідно до Рамкової Стратегії щодо клімату та енергетики до 2030 р. Використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел в ЄС. Директива 2009/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС: основні положення, цілі та ключові елементи. Міжнародна відповідальність за шкоду, спричинену зміною клімату.

Міжнародно-правова охорона та захист морського середовища. Управління водними ресурсами відповідно до міжнародного та європейського екологічного ЄС. Міжнародно-правова охорона морського середовища. Конвенція ООН з морського права 1982 р.: науково-правова характеристика. Міжнародно-правова охорона прісноводного середовища. Захист морського простору в ЄС: основні напрямки правового регулювання. Морська політика ЄС. Політика ЄС щодо прибережних зон. Рамкова Директива 2008/56/ЄС про морську стратегію. Хороший екологічний стан (Good Environmental Status). Водна Рамкова Директива ЄС 2000/60/ЄС: цілі і основні положення. Правовий захист питної води в ЄС. Директива 98/83/ЄС про якість води, призначеної для споживання людиною.

Збереження та охорона біологічного різноманіття у міжнародному та європейському праві навколишнього середовища. Конвенція ООН про охорону біологічного різноманіття 1992 р.: загальна характеристика, структура, цілі, основні положення. Особливості застосування Конвенції ООН про охорону біологічного різноманіття 1992 р. в рамках ЄС. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття 1995 р. Основні положення та особливі аспекти Стратегії ЄС в області біологічного різноманіття. Роль зоопарків у забезпеченні збереження біологічного різноманіття відповідно до законодавства ЄС. Директива 1999/22/ЄС щодо утримання диких тварин в зоопарках. Правове регулювання екологічного режиму для дикої флори і фауни в ЄС. Директиви Ради 92/43/ЄЕС про збереження природних середовищ існування дикої флори та фауни, що доповнює Директиви 79/409/ЄЕС, 2009/147/ЄС. Правове регулювання захисту окремих видів: Директива 2009/147/ЄС про охорону диких птахів. Правове регулювання попередження та управління інвазійними чужорідними видами: Регламент ЄС 1143/2014.

Модуль 3. Окремі аспекти міжнародно-правової охорони довкілля.

Міжнародно-правове регулювання застосування агробіотехнологій. *Правове регулювання поводження з генетично модифікованими організмами в ЄС.* Картагенський протокол про біобезпеку 2000 р. до Конвенції про біологічне різноманіття 1992 р. Особливості правового регулювання поводження з генетично модифікованими організмами в ЄС. Директива 2015/412 про внесення змін до Директиви 2001/18/ЄС стосовно можливості для держав-членів обмежити або заборонити вирощування на своїй території генетично модифікованих організмів (ГМО): основні положення та ключові аспекти.

Міжнародно-правове регулювання поводження з відходами. *Особливості системи управління поводження з відходами відповідно до законодавства ЄС.* Загальні положення міжнародного права щодо поводження з відходами. Базельська конвенція про контроль за

транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням 1989 р. Система управління поводження з відходами в ЄС. Рамкова Директива 2008/98/ЕС про відходи. Особливості правового регулювання поводження з небезпечними відходами: Директива Ради ЄС 91/689/ЕЕС про небезпечні відходи. Правове регулювання поводження з ядерними / радіоактивними відходами в ЄС. Європейське законодавство про управління відходами від електричного і електронного обладнання. Основні положення Директиви 2012/19/EU про відходи електричного та електронного обладнання (ВЕЕО). Правове регулювання поводження з радіоактивними / ядерними відходами в ЄС.

Міжнародно-правовий режим ядерної та радіаційної безпеки. Основні положення правового регулювання у сфері ядерної безпеки в ЄС. Міжнародно-правовий режим ядерної та радіаційної безпеки та його нормативне забезпечення. Спеціальні принципи міжнародного права у сфері ядерної та радіаційної безпеки. Функціональне призначення та діяльність Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ). Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом). Без'ядерний статус, як особливість воєнної політики держави.

4. Обсяг і структура навчальної дисципліни

4.1. Для здобувачів вищої освіти денної форми навчання

№ п/п	Дата проведення (згідно з розкладом)	Тематика навчального курсу	Обсяг у годинах			
			Усього	У тому числі		
				Лекції	Практичні заняття, семінарські заняття, колоквіуми тощо	Самостійна робота
		Модуль 1. Основні засади міжнародного та європейського права				

		навколишнього середовища.				
		Тема 1. Поняття, цілі, принципи, джерела, історія становлення та розвитку міжнародного права навколишнього середовища. Концепція сталого розвитку.	12	2	2	8
		Тема 2. Поняття, цілі, принципи, джерела, історія становлення та розвитку європейського права навколишнього середовища. Екологічна політика ЄС.	12	2	2	8
		Тема 3. Екологічні права людини у міжнародному та європейському праві навколишнього середовища.	12	2	2	8
		<i>Разом</i>	<i>36</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>24</i>
		Модуль 2. Правове регулювання охорони окремих природних ресурсів та комплексів за міжнародним правом та правом ЄС.				
		Тема 1. Міжнародно-правова охорона атмосферного повітря. Особливості охорони атмосферного повітря за законодавством ЄС.	12	2	2	8
		Тема 2. Правове регулювання у галузі попередження зміни клімату в міжнародному та європейському праві навколишнього середовища.	12	2	2	8
		Тема 3. Міжнародно-правова охорона та захист морського середовища. Управління водними ресурсами відповідно до міжнародного та європейського екологічного ЄС.	12	2	2	8
		Тема 4. Збереження та охорона біологічного різноманіття у міжнародному та європейському праві навколишнього середовища.	12	2	2	8
		<i>Разом</i>	<i>48</i>	<i>8</i>	<i>8</i>	<i>32</i>

		Модуль 3. Окремі аспекти міжнародно-правової охорони довкілля.				
		Тема 1. Міжнародно-правове регулювання застосування агробіотехнологій. Правове регулювання поводження з генетично модифікованими організмами в ЄС.	12	2	2	8
		Тема 2. Міжнародно - правове регулювання поводження з відходами. Особливості системи управління поводження з відходами відповідно до законодавства ЄС.	12	2	2	8
		Тема 3. Міжнародно-правовий режим ядерної та радіаційної безпеки. Основні положення правового регулювання в сфері ядерної безпеки в ЄС.	12	2	2	8
		<i>Разом</i>	<i>36</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>24</i>
		Усього годин / кредитів ECTS	120/ 4,0	20	20	80

4.2. Для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання

№ п/п	Дата проведення (згідно з розкладом)	Тематика навчального курсу	Обсяг у годинах			
			Усього	У тому числі		
				Лекції	Практичні заняття, семінарські заняття, колоквиуми тощо	Самостійна робота
		Модуль 1. Основні засади міжнародного та європейського права навколишнього середовища.				
		Тема 1. Поняття, цілі, принципи, джерела, історія становлення та розвитку міжнародного права навколишнього середовища. Концепція сталого розвитку.	13	2	-	11

		Тема 2. Поняття, цілі, принципи, джерела, історія становлення та розвитку європейського права навколишнього середовища. Екологічна політика ЄС.	11	-	-	11
		Тема 3. Екологічні права людини у міжнародному та європейському праві навколишнього середовища.	11	-	-	11
		<i>Разом</i>	35	2	-	33
		Модуль 2. Правове регулювання охорони окремих природних ресурсів та комплексів за міжнародним правом та правом ЄС.				
		Тема 1. Міжнародно-правова охорона атмосферного повітря. Особливості охорони атмосферного повітря за законодавством ЄС.	15	2	2	11
		Тема 2. Правове регулювання у галузі попередження зміни клімату в міжнародному та європейському праві навколишнього середовища.	11	-	-	11
		Тема 3. Міжнародно-правова охорона та захист морського середовища. Управління водними ресурсами відповідно до міжнародного та європейського екологічного ЄС.	13	-	2	11
		Тема 4. Збереження та охорона біологічного різноманіття у міжнародному та європейському праві навколишнього середовища.	11	-	-	11
		<i>Разом</i>	50	2	4	44
		Модуль 3. Окремі аспекти міжнародно-правової охорони довкілля.				
		Тема 1. Міжнародно-правове регулювання застосування агробіотехнологій. Правове регулювання поводження з генетично модифікованими організмами в ЄС.	13	2	-	11
		Тема 2. Міжнародно-правове регулювання поводження з	11	-	-	11

		відходами. Особливості системи управління поводження з відходами відповідно до законодавства ЄС.				
		Тема 3. Міжнародно-правовий режим ядерної та радіаційної безпеки. Основні положення правового регулювання в сфері ядерної безпеки в ЄС.	11	-	-	11
		<i>Разом</i>	35	2	-	33
		Усього годин / кредитів ECTS	120/ 4,0	6	4	110

5. *Форми педагогічного контролю та засоби оцінювання результатів навчання*

Формами контролю знань студентів є поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль знань студентів включає:

– контроль якості засвоєння студентами програмного матеріалу навчальної дисципліни на практичних заняттях із застосуванням таких засобів: усне/письмове опитування, експрес-опитування, вирішення практичних завдань, участь у розробці кейсу, підготовка презентації, есе, реферату тощо.

Поточний контроль має на меті перевірку рівня підготовки студента у вивченні поточного матеріалу. У ході практичного заняття студент може отримати оцінку за чотирибальною шкалою (0, 2, 3, 4);

– контроль якості засвоєння студентами програмного матеріалу навчальної дисципліни, що проводиться наприкінці модулів у формі тестів.

Обов'язковою формою самостійної роботи студентів є підготовка підсумкової письмової роботи. Максимальна кількість балів за результатами захисту підсумкової письмової роботи – 20 балів.

Формою підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни є диференційований залік. Мінімальна кількість балів для отримання диференційованого заліку – 60 балів.

Розподіл балів між формами організації освітнього процесу і видами контрольних заходів:

Поточний контроль								Підсумкова знань (диференційований залік)
Модуль № 1		Модуль № 2		Модуль № 3		Всього		Самостійна робота студентів
П/З	Тестування	П/З	Тестування	П/З	Тестування	П/З	Тестування	Max 20
max 15	max 10	max 20	max 10	max 15	max 10	max 50	max 30	

6. Критерії оцінювання результатів навчання:

Вид контролю	Кількість балів	Критерії (за кожною з оцінок)
Поточний контроль на практичному занятті	Max 4	Відмінне засвоєння навчального матеріалу з теми, можливі окремі несуттєві недоліки.
	3	Добре засвоєння матеріалу з теми, але є окремі помилки.
	2	Задовільний рівень засвоєння матеріалу, значна кількість помилок.
	Min 0	Незадовільний рівень засвоєння матеріалу.
Тестування	Max 10	Результати визначається за кількістю вірних відповідей на запитання тесту.
	5	Задовільний рівень засвоєння матеріалу, значна кількість помилок.
	Min 0	Незадовільний рівень засвоєння матеріалу.
Підсумкова письмова робота	Max 20	Робота оформлена відповідно до вимог кафедри. Робота не містить методологічних помилок, є посилання на джерела та власні висновки. При захисті продемонстровані глибокі знання теми, а також доведеність висновків, позицій, класифікацій тощо.
	15	Робота оформлена відповідно до вимог кафедри. Робота містить незначні методологічні помилки, є посилання на джерела, є власні висновки. При захисті продемонстровані достатні знання теми, а також доведеність висновків, позицій, класифікацій тощо.
	10	Робота оформлена відповідно до вимог кафедри, але з незначними помилками. Робота містить методологічні та змістовні помилки, є посилання на джерела, є власні висновки. При захисті продемонстровані достатні знання теми, але виникли проблеми з аргументації окремих понять та суджень у роботі, доведеність висновків.
Диференційований залік	100	1. Всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, у тому числі орієнтація в основних наукових доктринах і концепціях навчальної дисципліни. 2. Засвоєння основної та додаткової літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з навчальної дисципліни й використання отриманих знань у практичній роботі.

	90	<ol style="list-style-type: none"> 1. Повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Засвоєння основної літератури та знайомство з додатковою літературою, рекомендованою кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
зараховано	85	<ol style="list-style-type: none"> 1. Достатньо повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, за відсутності у відповіді суттєвих помилок. 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
	75	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією. 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Помилки й суттєві неузгодженості у відповіді на запитання за наявності знань для їх самостійного усунення або за допомогою викладача.
	70	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією. 2. Ознайомлення з основною літературою, рекомендованою кафедрою. 3. Помилки у відповіді на запитання за наявності знань для усунення найсуттєвіших помилок за допомогою викладача.
	60	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прогалини в знаннях з певних частин основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Наявність помилок у відповіді на питання на запитання.
не зараховано	55	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність знань значної частини основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без проходження повторного курсу з цієї дисципліни.

**7. Педагогічний контроль для здобувачів вищої освіти
денної/заочної форми навчання**

Шкала підсумкового педагогічного контролю

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою для заліку	Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в НЮУ
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	зараховано	90 – 100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками		80 – 89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків		70 – 74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 – 69
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як перескладати	не зараховано	35 – 59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		0 – 34

8. Навчально-методичне та інформаційне забезпечення навчальної дисципліни

Міжнародно-правові акти:

Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням шкідливих відходів і їх знищення від 22.03.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_022#Text

Віденська конвенція про охорону озонного шару від 22.03.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_088#Text

Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a04#Text

Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду від 21.05.1963 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_006#Text

Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття від 25.10.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_711#Text

Гетеборзький протокол 1999 р. про боротьбу з підкисленням, евтрофікацією і приземним озоном до Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані від 30.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c51#Text

Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку від 14.06.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text

Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 01.07.1968 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text

Європейська ландшафтна конвенція від 20.10.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_154#Text

Женевська конвенція про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну при перевезенні небезпечних вантажів автомобільним, залізничним та внутрішнім водним транспортом від 10.10.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_837#Text

Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_935#Text

Київський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11.12.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text

Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер від 17.03.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_273#Text

Конвенція по захисту морського середовища району Балтійського моря від 9.04.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_009#Text

Конвенція про біологічне різноманіття 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text

Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів, від 02.02.1971 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_031#Text

Конвенція про допомогу у випадку ядерної аварії або радіаційної аварійної ситуації від 26.09.1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_027#Text

Конвенція про доступ до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень і доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, від 25.06.1998 р. (Орхуська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

Конвенція про захист Чорного моря від забруднення від 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065#Text

Конвенція про збереження морських живих ресурсів Антарктики від 20.05.1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_045#Text

Конвенція про оперативне оповіщення про ядерну аварію від 26.09.1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_026#Text

Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19.09.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text

Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 25.02.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272#Text

Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_223#Text

Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій від 17.03.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_262#Text

Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу від 3.03.1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_024#Text

Конвенція про ядерну безпеку від 17.06.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_023#Text

Міжнародна конвенція про створення міжнародного фонду для компенсації збитків від 18.12.1971 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_807#Text

Міжнародна конвенція про цивільну відповідальність за забруднення бункерним паливом від 23.03.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_047#Text

Монреальський протокол по речовинах, що руйнують озоновий шар від 16.09.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_215#Text

Нагойський протокол про доступ до генетичних ресурсів та розподіл на справедливій і рівній основі вигід від їх використання до Конвенції про біологічне різноманіття від 29.10.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_k03#Text

Паризька угода від 12.12.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text

Протокол до Конвенції ООН про транскордонне забруднення повітря на великі відстані від 13.11.1979 р. про скорочення викидів сірки або їх транскордонних потоків, принаймні на 30 відсотків від 8.07.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_091#Text

Протокол про відповідальність і компенсацію за шкоду, заподіяну в результаті транскордонного перевезення небезпечних відходів та їхнього видалення від 10.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_793#Text

Протокол про воду та здоров'я до Конвенції по охороні і використанню транскордонних водотоків і міжнародних озер від 17.06.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_030#Text

Протокол про збереження і стале і ландшафтного використання біологічного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат від 19.06.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_366#Text

Протокол про стійкі органічні забруднювачі до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані від 24.06.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c75#Text

Протокол про фінансування Спільної програми спостережень та оцінки розповсюдження забруднювачів на великі відстані в Європі (ЕМЕП) до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані від 28.09.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c50#Text

Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 09.05.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text

Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат від 22.05.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

Регламент Ради ЄС 1210/90 від 7 травня 1990 р. про заснування Європейського агентства з навколишнього середовища і Європейської мережі інформації і спостереження за навколишнім середовищем (90/1210/ЕЄС). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_918#Text

Роттердамська конвенція про процедуру Попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a35#Text

Стокгольмська Декларація (щодо питань навколишнього середовища) від 16.06.1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text

Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі від 22.05.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a07#Text

Нормативно-правові акти України

Загальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів: затв. Законом України від 22.03.2001 р. № 2333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2333-14#Text>

Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

Порядок і умови використання рибних та інших водних живих ресурсів виключної (морської) економічної зони України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 13.08.1999 р. № 1490 (зі змінами від 07.08.2013 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-99-п#Text>

Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16.05.1995 р. № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-вр#Text>

Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007 р. № 1103-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-16#Text>

Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11.01.2000 р. № 1370-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370-14#Text>

Про невідкладні заходи щодо захисту національних інтересів на Півдні та Сході України, у Чорному та Азовському морях і Керченській протоці: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12.10.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0011525-18#Text>

Про невідкладні заходи щодо посилення охорони суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні: Постанова Кабінету

Міністрів України від 22.01.1998 р. № 69. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642-96-п#Text>

Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр#Text>

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Дата оновлення: 12.10.2018р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995 р. № 255/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255/95-вр#Text>

Про правовий режим територій, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27.02.1991 р. № 791а-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791a-12#Text>

Основна література

Anisimova H., Kopytsia I. The Role of Courts in Environmental Rights Protection in the Context of the State Policy of Ukraine. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2021. 2(10). 164–176. URL: http://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1619773270.pdf

Birnie P., Boyle A. and Redgwell C. *International law and the environment*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2021. 904 p.

Dupuy, P. and Viñuales, J. *International environmental law*. 2nd edn. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 522 p.

Fisher E., Lange B, and Scotford E. *Environmental Law: Text, Cases & Materials* 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2019. 888 p.

Hey E. *Advanced Introduction to International Environmental Law*. Cheltenham, UK etc.: Edward Elgar Publishing, 2016. 200 p.

Kingston S., Heyvaert V. and Čavoški A. (2017) *European Environmental Law*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2017. 558 p.

Knox J. and Pejan R. *The human right to a healthy environment*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2019. 306 p.

Kopytsia I. The Legal Regulation of Climate Change in Ukraine: Issues and Prospects. *Journal of Environmental Law and Policy*. 2021. Vol. 001. 105–125. URL: <https://doi.org/10.33002/jelp001.05>

Kopytsia Y., Tulina E. Legal Regulation of Invasive Alien Species with Regards to Climate Change in Ukraine. *Problems of Legality*. 2021. № 155. P. 110–123. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.155.243496>

Lee M. *EU Environmental law, Governance and Decision Making*: Hart Publishing, 2nd edn, 2014. 270 p.

Romppanen S. *European Environmental Law: After Lisbon*, 4th edn., by Jan H. Jans & H.B. Hans Vedder Europa Law Publishing, 2012. 570 p.

Samoilenko, V., Kopytsia, I., Belevtseva, V., Skulysh, Y., Shumilo, O. Conceptual basis of national energy security against the backdrop of global challenges. *Journal of Security and Sustainability*. 2020. Issue 10(1). 329–343. URL: [https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.1\(24\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.1(24))

Scotford E. *Environmental Principles and the Evolution of Environmental Law*, Oxford: Hart Publishing, 2017. 320 p.

United Nations Environment Programme. *Trade and Green Economy: A Handbook*, Geneva: UNEP, 3rd ed., 2014.

Екологічне право: підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.

Європейське право навколишнього середовища: навч. посіб. / М.М. Микієвич, Н.І. Андрусевич, Т.О. Будякова; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2004. 255 с.

Задорожній О.В., Медведєва М.О. Міжнародне право навколишнього середовища: підручник. Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Інститут міжнародних відносин. Київ: Вид. дім «Промені», 2010. 510 с.

Збірник міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля. 2-е вид., доп. Львів: Норма, 2002. 416 с.

Копиця Є. М. Екологічне нормування в сфері правового забезпечення боротьби зі змінами клімату в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 47–51.

Копиця Є. М. Окремі проблеми правового регулювання нормування у галузі охорони атмосферного повітря. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. С. 11–16.

Копиця Є. М., Огієнко М. Актуальні питання правового регулювання у сфері зміни клімату в Україні. *Concepts for the development of society's scientific potential*. 2021. С. 294–304. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.21-22.11.2021.036>

Копиця Є. М., Гудзенко Ю.О. Права людини у контексті зміни клімату. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 5/2. С. 27–30. URL: [https://doi.org/10.37634/efp.2022.5\(2\).6](https://doi.org/10.37634/efp.2022.5(2).6)

Лозо О.В., Кордій Н.Г. Правове визначення електронних відходів в Україні та Європейському Союзі. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2019. Вип. 14 (76). URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/2019/14/5267>

Лозо О.В., Копиця Є.М. Актуальні питання розвитку органічного виробництва: еколого-правовий аспект. *Екологічне право*. 2020. № 2. С. 14–20. URL: <http://www.ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2020/2/4.pdf>

Лозо О.В., Овсієнко К.С. Правовий статус внутрішніх кліматичних мігрантів. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 4 (70). С. 35–42. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2020/8.pdf

Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А.П. Гетьман, А.К. Соколова, Г.В. Анісімова та ін.; за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.

Суєтнов Є.П. Екосистемний підхід як основа Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. *Екологічне право*. 2020. № 2. С. 21–26. URL: <http://www.ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2020/2/5.pdf>

Sokolova A.K., Tulina E. Ie. Legal Aspects of Invasive Alien Plant Species Regulation. *Environmental Policy and Law*. 2019. Vol. 49. No. 4–5. P. 300–305.

Suietnov Y. Formation and Development of the Ecosystem Approach in International Environmental Law before the Convention on Biological Diversity. *Journal of Environmental Law and Policy*. 2021. No 001. P. 47–85. URL: <https://doi.org/10.33002/jelp001.03>

Suietnov Y. International Legal Obligations of Ukraine for the Conservation and Restoration of Natural Ecosystems and the Implementation of the Ecosystem Approach. *Problems of Legality*. 2021. Vol. 153. P. 56–62. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.153.231605>

Tulina E. Ie. Revisiting the legal terminology of objects of fauna which have a negative impact on the environment. *Problems of Legality*. 2020. (148). P. 152–161. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.148.193303>

Сайт наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – <http://library.nlu.edu.ua/>

Офіційний веб-портал Верховної Ради України – <http://rada.gov.ua/>

Сайт ООН – <https://www.un.org>

Офіційний веб-портал програми ООН з довкілля (ЮНЕП) – <https://www.unep.org>

Стислий виклад рішень і консультативних висновків Міжнародного Суду ООН – <https://www.icj-cij.org/ru>

Стислий виклад рішень і консультативних висновків ЄСПЛ з екологічних справ – https://www.echr.coe.int/documents/fs_environment_eng.pdf

Офіційний сайт Європейського Союзу – <http://europa.eu>

Сайт Ради Європи – <https://www.coe.int>

Веб-портал по праву Європейського Союзу – europa.eu.int/eur-lex/en

Веб сторінтка Комісії ЄС – https://ec.europa.eu/info/index_en

Офіційний веб-портал Європейської агенції з довкілля (ЕАА) – <https://www.eea.europa.eu>

Офіційний веб-портал Європейського Суду з прав людини <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

СЕНМК

Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс кафедри екологічного права. URL: <https://neik.nlu.edu.ua/moodle/course/view.php?id=339>